

(On)beperkt sportief

Monitor sportdeelname van mensen met een handicap 2008

Caroline van Lindert, Marcia de Jong & Remko van den Dool
m.m.v. Hans van den Berk, Koen Breedveld, Agnes Elling, Remco Hoekman,
Charlotte Joosten, Janine van Kalmthout, Fons Kempers, Jenneke ter Stege,
Mark Pelkman, Lizet van Vliet en Marloes Wagemakers, Ester Wisse.

 wjh mulier instituut

VVF'S

 adviesgroep
GEHANDICAPTENSPOORT NEDERLAND

ISBN 978-90-5472-079-9

NUR 740

© 2008 W.J.H. Mulier Instituut, Den Bosch/Arko Sports Media, Nieuwegein

Ontwerp en opmaak: Pack & Parcel BV, Nieuwegein

Drukwerk: DeltaHage, Den Haag

Fotografie: Mathilde Dusol (noten), Inge Hondebrink (cover, hoofdstuk 1),

Hein Koops (hoofdstuk 2, 3, 4, 7), Adam Nurkiewicz (hoofdstuk 5)

Illustratie: Peter van der Vecht (hoofdstuk 6)

Waar in deze uitgave hij of hem staat, kan vaak ook zij of haar gelezen worden. Om de leesbaarheid te bevorderen, is besloten niet telkens beide vormen te gebruiken.

Behoudens uitzondering door de wet gesteld mag, zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteursrecht, c.q. de uitgever van deze uitgave door de rechthebbende(n) gemachtigd namens hem (hen) op te treden, niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking.

De uitgever is met uitsluiting van ieder ander gerechtigd de door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren, als bedoeld in art. 17 lid 2. Auteurswet 1912 en in het KB van 20 juni 1974 (Stb. 351) ex artikel 16b., te innen en/of daartoe in en buiten rechte op te treden.

Samenvatting

Inleiding en vraagstelling

De veranderde kijk van de samenleving op mensen met een handicap heeft mede geleid tot nieuwe inzichten en aanpassingen op het gebied van de gehandicaptensport. Gezamenlijke inspanningen van onder andere het Ministerie van VWS, Gehandicaptensport Nederland, NOC*NSF en de sportbonden hebben de afgelopen jaren bijgedragen tot vergroting van het sportaanbod voor mensen met een handicap. Ook voor de toekomst heeft de overheid zich gecommitteerd tot meer investeringen in de gehandicaptensport.

Vanuit de constatering dat het belang van een goed sportaanbod voor mensen met een handicap meer beleidsaandacht heeft gekregen, is er tevens meer behoefte ontstaan aan actuele cijfers over de sportdeelname van deze mensen. Ook voor effectieve sportstimuleringsinterventies voor mensen met een handicap is beter zicht op de vraagkant van de gehandicaptensport van groot belang.

In 2007 en 2008 heeft het W.J.H. Mulier Instituut in opdracht van Gehandicaptensport Nederland (de Adviesgroep) onderzoek gedaan naar de sportdeelname van mensen met een handicap. Het doel van het onderzoek was driedig:

- meer inzicht verkrijgen in de sportdeelname van verschillende groepen mensen met een handicap;
- vaststellen in hoeverre zich verschillen voordoen in de sportdeelname (mate van, wijze waarop) tussen verschillende categorieën mensen met een handicap en tussen mensen met en mensen zonder handicap;
- de achtergronden van verschillen nader verklaren vanuit motieven en ervaren stimulansen en belemmeringen.

Onderzoeksmethoden

Door gebruik te maken van verschillende onderzoeksmethoden en databronnen is een vrij compleet beeld verkregen van de actuele en potentiële sportdeelname van (verschillende groepen) mensen met een handicap.

Sportdeelnamegegevens van volwassenen met en zonder lichamelijke handicap zijn verkregen via het *Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek 2007 (AVO 2007)* van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). Daarnaast is veldwerk verricht via het NIVEL met behulp van het Nationaal Panel Chronisch Zieken en Gehandicapten (NPCG) en het Panel Samen Leven (PSL). Via het NPCG is aanvullende informatie verkregen over mensen met een lichamelijke handicap en via het PSL is de sportdeelname van mensen met een verstandelijke handicap in beeld gebracht.

In het AVO en de beide NIVEL-panels blijven de doelgroepen kinderen/jeugd met een handicap, mensen met een zintuiglijke handicap en mensen met een handicap die in instellingen verblijven, relatief onderbelicht. Kinderen met een handicap en hun ouders zijn bevraagd in een aanvullend onderzoek via scholen voor speciaal onderwijs. Tevens is het bewegingsonderwijs van deze scholen in beeld gebracht. Kwalitatief onderzoek (interviews, expertmeeting en groeps gesprekken) is verricht onder mensen met een visuele en auditieve handicap, onder vertegenwoordigers van gehandicapten- en sportorganisaties en beleidsmakers en onder mensen met een verstandelijke en lichamelijke handicap. Ook is een webenquête uitgezet via internetsites van diverse belangen- en patiëntenverenigingen voor mensen met een handicap.

De term 'mensen met een handicap' verwijst in deze rapportage naar mensen met een stoornis in verstandelijke, zintuiglijke (auditief en visueel) of motorische functies. De laatste twee stoornissen rekenen we tot een lichamelijke handicap. Hieronder volgen de belangrijkste resultaten op het gebied van de sportdeelname voor achtereenvolgens mensen met een lichamelijke handicap, mensen met een verstandelijke handicap en kinderen met een handicap.

Sportdeelname van mensen met een lichamelijke handicap

Uit de geanalyseerde AVO- en NPCG-data blijkt dat de sportdeelname van mensen met een lichamelijke handicap lager ligt dan die van mensen zonder handicap. Hoe ernstiger de handicap, hoe minder sportief actief men is. Ook leeftijd is van invloed. De sportdeelname onder jongeren is hoger dan die onder ouderen. In vergelijking met eerdere metingen neemt de sportdeelname wel steeds verder toe, vooral onder de groep mensen met een matige of ernstige handicap.

De meest beoefende sporten onder mensen met een lichamelijke handicap zijn zwemmen, fitness/aerobics, wandelsport, toerfietsen/wielrennen en hardlopen/joggen. Als mensen met een handicap eenmaal sporten, zijn de verschillen met niet-gehandicapten qua frequentie beperkt. Wel zijn sporters zonder handicap vaker lid van een sportvereniging (53%) dan licht gehandicapten (35%) en matig of ernstig gehandicapten (29%). De helft van de sporters met een matige of ernstige handicap is bovendien lid van een 'gewone' vereniging (waar ze gemengd of in een aparte groep sporten). Dat mensen met een handicap relatief vaak alleen sporten hangt samen met de sportkeuze en een gemiddeld oudere leeftijd. Ruim de helft van de matig of ernstig gehandicapte sporters doet één of meer aangepaste sporten. Mensen met een matige of ernstige handicap doen ook weinig aan overige beweegactiviteiten. Verschillen op dit punt tussen licht en niet-gehandicapten zijn beperkt.

Motieven om te sporten zijn voor de matig of ernstig gehandicapten, overeenkomstig sporters zonder handicap, vooral gelegen in gezondheid/fitheid (79%). Daarna volgen plezier en ontspanning en het opdoen of onderhouden van sociale contacten. Behalve stimulansen vanuit de persoon zelf speelt ook de sociale omgeving van mensen met een lichamelijke handicap een rol bij het stimuleren van de sportdeelname. Bij ruim de helft van de sporters met een matige of ernstige handicap stimuleert de omgeving (voornamelijk familie en artsen) tot sportief gedrag, tegenover 11 procent van de omgeving van niet-sporters. Drie vijfde van de matig of ernstig gehandicapte sporters ervaart knelpunten bij het sporten. Het zijn vooral de persoonlijke factoren die het sporten moeilijk maken. Hierbij gaat het dikwijls om de (ervaren) gezondheid van sporters. De diverse omgevingsknelpunten spelen een iets bescheidener rol (bekendheid aanbod, vervoer, kosten, aanvragen hulpmiddelen). Ook bij niet-sporters spelen de persoonlijke factoren een belangrijker rol bij het niet sporten dan de omgevingsfactoren. Het gaat hierbij vooral om een gebrek aan motivatie (verstandelijk gehandicapten) en gezondheidsredenen (lichamelijk gehandicapten).

Sportdeelname van mensen met een verstandelijke handicap

Het Panel Samen Leven van het NIVEL geeft inzicht in de sportdeelname van verstandelijk gehandicapten. Mensen met een verstandelijke handicap sporten minder vaak dan mensen zonder handicap, hoewel het exacte verschil moeilijk is vast te stellen, gezien methodologische verschillen in bevraging en definiëring. Opvallend is dat mensen met een lichte verstandelijke handicap minder vaak sporten dan mensen met een matige verstandelijke handicap. Een mogelijke verklaring is dat matig verstandelijk gehandicapten vaker in instellingen wonen en instellingen relatief vaak sport- en beweegactiviteiten aanbieden. Mensen met een lichte verstandelijke handicap zijn voor hun sportdeelname waarschijnlijk meer op zichzelf aangewezen, omdat zij vaker zelfstandig wonen.

Verstandelijk gehandicapte sporters beoefenen het vaakst zwemmen, fitness, dansen, paardensport en gymnastiek. De meesten doen dit redelijk intensief; 92 procent van hen sport minimaal één keer per week. Twee vijfde van de mensen met een verstandelijke handicap is lid van een sportvereniging; dat percentage is lager dan bij mensen zonder handicap, maar hoger dan bij mensen met een lichamelijke handicap. Verstandelijk gehandicapte sporters zijn het vaakst lid van een reguliere sportvereniging met een aparte groep voor mensen met een handicap.

De belangrijkste redenen dat mensen met een verstandelijke handicap sporten, zijn het plezier en de ontspanning en daarna hun gezondheid. Het merendeel van de sporters met een verstandelijke handicap krijgt bij het sporten hulp en ondersteuning (bijvoorbeeld bij het omkleden) en wordt door de sociale omgeving

(instelling, activiteitscentrum, familie, vrienden) gestimuleerd om te gaan sporten en te bewegen. De helft van de sporters met een verstandelijke handicap ervaart knelpunten en belemmeringen bij het sporten. Dit zijn net als bij sporters met een lichamelijke handicap vooral persoonlijke belemmeringen (gezondheidsaspecten). Gebrek aan motivatie is de belangrijkste reden voor mensen met een verstandelijke handicap om niet aan sport te doen. Naast het wegnemen van praktische drempels (in het aanbod, het vervoer, financiën) lijkt het gericht stimuleren en kweken van interesse in en kennis over (de effecten van) sport de meest kansrijke investering om niet-sporters tot sportdeelname te bewegen.

Sportdeelname van kinderen met een handicap

Er is een lichte achterstand geconstateerd in de sportdeelname (buiten schooltijd) van kinderen met een matige of ernstige lichamelijke handicap ten opzichte van kinderen zonder handicap. De achterstand voor gehandicapte kinderen die het speciaal onderwijs volgen is nog iets groter. Kinderen met een visuele handicap sporten het minst, kinderen met een auditieve handicap het meest. Als kinderen sporten, doen zij dat vooral vanwege het plezier en de ontspanning en de gezelligheid (vriendjes).

Bij kinderen in het speciaal onderwijs is ook gekeken naar de beweegparticipatie. Dan blijkt dat er bij kinderen in het speciaal onderwijs sprake is van een beweegachterstand. Dit zit hem voornamelijk in het vervoer naar school. Bijna alle kinderen worden naar school gebracht met een taxibusje.

Als kinderen met een handicap niet sporten, komen zij in ieder geval op school met sport in aanraking. Op de meeste scholen voor het speciaal onderwijs krijgen de leerlingen gemiddeld twee lessen bewegingsonderwijs per week aangeboden. De leerlingen zijn over het algemeen enthousiast over deze lessen. Ook organiseren de meeste scholen buiten het normale lesrooster andere sport- en beweegactiviteiten, zoals sportdagen en toernooien.

60 procent van de ouders ervaart problemen bij het sporten van hun kind. Belangrijkste knelpunt is dat kinderen zich volgens de ouders niet op hun gemak voelen tussen de andere sporters. Voor kinderen die niet sporten is het ontbreken van mogelijkheden in de buurt om te sporten daar de belangrijkste reden voor. Ook wijzen ouders op de aard en ernst van de handicap van hun kind als belemmering om aan sport te doen. Ouders en scholen geven aan dat de meeste regelingen en voorzieningen onvoldoende zijn afgestemd op de diverse groep van kinderen met een handicap. Dat geldt onder meer voor randvoorwaarden als het vervoer en de begeleiding.

Het merendeel van de niet-sportende kinderen met een handicap heeft wel een sportwens. Zwemmen, voetballen en paardrijden zijn zowel bij sporters als bij kinderen met een sportwens de meest populaire sporten. Twee derde van de kinderen in het speciaal onderwijs die aan sport doen, is lid van een sportvereniging. Daarmee zijn ze minder vaak lid dan kinderen zonder handicap. Van deze groep sport ongeveer 40 procent geïntegreerd, 30 procent bij een reguliere sportvereniging met een speciale groep voor gehandicapten en 30 procent bij een sportvereniging voor mensen met een handicap.

Bij scholen uit het speciaal onderwijs bestaat veel belangstelling voor het organiseren van (extra) sportieve activiteiten voor hun leerlingen. Dit wordt echter belemmerd door knelpunten op het gebied van vervoer, geld en personeel.

Conclusie

De verschillende onderzoeken wijzen op een geringere sportdeelname en een geringer aandeel lidmaatschappen van sportverenigingen onder mensen met een handicap vergeleken met mensen zonder handicap. Een grote groep sporters met een handicap ervaart nauwelijks of geen knelpunten en belemmeringen (meer). Dit zou erop kunnen wijzen dat, als eenmaal de stap is gezet om te gaan sporten, de belangrijkste drempels zijn overwonnen. Dit betekent aan de andere kant ook dat een flink aantal sporters en niet-sporters met een handicap wel moeilijkheden ervaart. Daarom is gericht beleid wenselijk om de sportmogelijkheden voor volwassenen en kinderen met een verstandelijke en lichamelijke handicap te verbeteren. Het onderzoek heeft verschillende aanknopingspunten opgeleverd om te stimuleren dat meer mensen met een handicap gaan sporten en dat mensen die al sporten hun sport zo optimaal en verantwoord mogelijk kunnen beoefenen. De aanpak zal gericht moeten zijn op het beïnvloeden van zowel de persoonlijke factoren als de omgevingsfactoren, zo blijkt uit het onderzoek. De meeste winst zal behaald kunnen worden uit het gericht informeren en stimuleren van specifieke groepen mensen met een handicap en hun directe sociale omgeving over de mogelijkheden en meerwaarden van sportbeoefening. De belangrijkste randvoorwaardelijke verbeterpunten liggen op het vlak van vervoer, kosten en de deskundigheid van begeleiders.

Inhoud

1	Inleiding	
1.1	Achtergrond en inleiding	20
1.2	Vraagstelling	100
1.3	Leeswijzer	
2	Mensen met een handicap en hun sportdeelname: een literatuurschets	
2.1	Definiëring	
2.1.1	Handicap of beperking	
2.2	Classificatie van handicaps	
2.3	Aantal mensen met een handicap	
2.3.1	Aantal mensen met een lichamelijke handicap	
2.3.2	Aantal mensen met een verstandelijke handicap	
2.3.3	Aantal kinderen met een handicap	
2.3.4	Speciaal onderwijs	
2.3.5	Clënten gehandicaptenzorg	
2.4	Gehandicaptensport	
2.4.1	Sportbeleid gehandicapten	
2.4.2	Sportdeelname mensen met een handicap	
2.4.3	Factoren die sportdeelname beïnvloeden	
2.5	Tot slot	
3	Onderzoeksverantwoording	
3.1	Doelgroepen onderzoek	
3.2	Vooronderzoek	
3.2.1	Gemaakte keuzes	
3.2.2	Aanvullingen	
3.2.3	Conclusie vooronderzoek	
3.3	Databronnen kwantitatief onderzoek	
3.3.1	Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 2007	
3.3.2	Nationaal Panel Chronisch Zieken en Gehandicapten	
3.3.3	Het Panel Samen Leven	
3.3.4	Scholenonderzoek W.J.H. Mulier Instituut	
3.4	Aanvullende kwalitatieve databronnen	
3.5	Conclusie	

- 4 Sportdeelname van mensen met een lichamelijke handicap**
  - 4.1** Beschrijving deelnemers AVO 2007 en NPCG
    - 4.1.1 Voorkomen van lichamelijke handicaps in de onderzoeksgroep van het AVO
    - 4.1.2 Samenstelling deelnemers panel onderzoek NPCG
  - 4.2** Deelname aan sport en bewegen
    - 4.2.1 Deelname aan beweegactiviteiten
    - 4.2.2 Sportdeelname
    - 4.2.3 Aard en frequentie van deelname aan sport
    - 4.2.4 Verband beoefening sportieve activiteiten
    - 4.2.5 Deelname aan competitie en/of trainingen
    - 4.2.6 Plaats van de sportbeoefening
    - 4.2.7 Sportbeoefening in combinatie met andere vormen van lichaamsbeweging
  - 4.3** Stimulansen en belemmeringen
    - 4.3.1 Stimulansen
    - 4.3.2 Knelpunten en belemmeringen
  - 4.4** Sportdeelname van mensen met een motorische, visuele en auditieve handicap
  - 4.5** Samenvatting en conclusies

- 5 Sportdeelname van mensen met een verstandelijke handicap**
  - 5.1** Profielschets onderzoeksgroep
    - 5.1.1 Conclusie profielschets doelgroep
  - 5.2** Deelname aan sport en bewegen
    - 5.2.1 Deelname aan beweegactiviteiten
    - 5.2.2 Mate van deelname aan sportieve activiteiten
    - 5.2.3 Aard, frequentie en intensiteit van de sportieve activiteiten
    - 5.2.4 Verband beoefening sportieve activiteiten
  - 5.3** Stimulansen en belemmeringen
    - 5.3.1 Stimulansen
    - 5.3.2 Belemmeringen
  - 5.4** Conclusies en kanttekeningen

6 Kinderen met een handicap in het speciaal onderwijs

- 6.1** Profielschets doelgroepen
  - 6.1.1 Profielschets scholen
  - 6.1.2 Profielschets ouders
  - 6.1.3 Profielschets leerlingen
  - 6.1.4 Conclusie profielschets
- 6.2** Deelname aan sport en bewegen
  - 6.2.1 Deelname aan beweegactiviteiten
  - 6.2.2 Mate van deelname aan sportieve activiteiten
  - 6.2.3 Aard, frequentie en intensiteit van de sportieve activiteiten
  - 6.2.4 Sportieve activiteiten op school
  - 6.2.5 Verband beoefening sportieve activiteiten
- 6.3** Stimulansen en belemmeringen
  - 6.3.1 Stimulansen
  - 6.3.2 Belemmeringen ouders en leerlingen
  - 6.3.3 Belemmeringen schoolleiding
- 6.4** Conclusies en kanttekeningen

7 Conclusies en aanbevelingen

- 7.1** Conclusies
- 7.2** Aanbevelingen

Noten, literatuur en bijlagen

Noten

Literatuur

Bijlagen

Bijlagen hoofdstuk 2

Bijlagen hoofdstuk 3

Bijlagen hoofdstuk 4

Bijlagen hoofdstuk 5

Bijlagen hoofdstuk 6